

A 2022-es jubileumi év Kosáry Domokos-díjasa: Orosz István akadémikus

Egy évtizede a Kosáry Domokos Könyvtár és Levéltár (KDKL) kezdeményezésére a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem (MATE) jogelőd intézményének Szenátusa Kosáry Domokos-díjat alapított a könyvtár névadójának, tudományszervező könyvtárigazgatójának tiszteletére. Tettük ezt azzal a szándékkal, hogy a tudós születésének 100. évfordulója alkalmából alapított díjjal őrizzük és mutassuk meg azt a szellemi méltósággal és cselekvő erővel létrehozott időtálló értéket, amit Kosáry Domokos alkotott. Célul tűztük ki azt is, hogy minél szélesebb körben megismertessük Kosáry könyvtári területen végzett példát adó munkáját és mindenkor tanúsított emberi nagyságát, tartását.

A díj 2013 óta a könyvtári, levéltári munka szervezésében elért kimagasló eredmény, a könyvtár érdekében, a könyvtárügyért kifejtett támogatás, illetve az egyetemtörténeti, agrártörténeti kutatásokban végzett magas szintű tevékenység elismeréseként, a történettudomány területén végzett elkötelezett, kimagasló történeti munka megbecsüléseként adományozható egyetemi és egyetemen kívüli személyiségeknek.

2022. június 17-én a díj immár 10. alkalommal került átadásra a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem Szenátusának tanévzáró ünnepi ülésén. A jubileumi évben a MATE Szenátusa a Kosáry Domokos-díj Kuratórium javaslatára a díjat **Orosz István** történész, az MTA rendes tagja, a Debreceni Egyetem professor emeritusa részére adományozta oda magas szintű tudományos tevékenysége, elsősorban az agrártörténeti kutatásokban elért kimagasló eredményei, a felsőoktatásban vállalt feladatainak példaértékű teljesítése és a tudományos élet szervezéséért végzett elkötelezett munkája elismeréseként.

Képek Orosz Istvánról:

OROSZ ISTVÁN • agrártörténész, az MTA rendes tagja,
a Debreceni Egyetem professor emeritusa

Fotó: www.unideb.hu • www.dehir.hu • Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kar Történelmi Intézet

Akadémikus úr sajnos személyesen nem tudott részt venni az átadó ünnepségen. A díjat lánya, Kárpáti Zoltánné vette át Gyuricza Csaba rektortól és Koósné Török Erzsébet ny. főigazgatótól, a Kosáry Domokos-díj Kuratórium elnökétől.

Dr. Orosz István lánya, Kárpáti Zoltánné átveszi a díjat
Fotó: Balázs Gusztáv

Dr. Orosz István gondolatait, köszönő levelét lánya, Kárpáti Zoltánné tolmácsolta
Fotó: Balázs Gusztáv

Dr. Orosz István gondolatai a díj átvétele alkalmából

Emlékezés Kosáry Domokosra

Ennek a rövid emlékezésnek azt a címet is adhatnám: találkozásaim Kosáry Domokossal. Az elsőre 1946-ban került sor, amikor a korábbi iskolai rendszer helyett bevezették a 8 osztályos általános iskolát, és másodikos gimnazistából hirtelen hatodik osztályos általános iskolás lettem. Hogyan találkozhattam Kosáry Domokossal? Ő akkor 33 éves volt, én pedig 11. Nehéz elképzelni egy személyes találkozást. Akkor még valóban nem személyesen vele, de megismerkedtem történelem tankönyvével, amit azóta sem felejtettem el. Az első igazán demokratikus történelem tankönyv volt, és sajnos hosszú éveken át az utolsó is.

A második találkozásra is hasonló körülmények között került sor. Egyetemistaként Kosáry könyveket is olvastunk, noha volt közöttük olyan, amit külön engedélyre kaptunk meg a könyvtárostól. Szakdolgozatomat Széchenyi jobbagypolitikájáról írtam, összehasonlító anyag volt hozzá Kosáry *Kossuth Lajos a reformkorban* című munkája. Így ekkor már megismertem Kosáry Domokos történetírását is.

A személyes találkozás lehetőségét a Petőfi-köri történész vita teremtette meg, bár én még akkor is csak ámuló hallgatója voltam a bátor és lendületes Kosárynak. Felszólalásában többek között arra is kitért, hogy az 1950-es évek történelem tankönyvét szégyellte a gyerekek kezébe adni a sok ferdítés miatt. Ott hangzott el Andics Erzsébet válasza is: Ne higgyenek Kosárynak, hiszen ő angol kém! A reagálást el tudják képzelni.

A következő találkozások már személyes jellegűek voltak. A debreceni egyetem oktatójaként gyakran megfordultam a Történettudományi Intézetben, s élvezettel hallgattam frappáns előadásait, hozzászólásait. Amikor a Széchenyiről szóló tanulmányom megjelent az Agrártörténeti Szemlében, hálás voltam neki, aki itt Gödöllőn egyik alapítója volt a kiadványnak. Kapcsolatunk az 1970-es/80-as években erősödött meg, amikor már én is szerepeltem különböző történész fórumokon, amelyeken Kosárynak is lehetősége nyílt nézetei kifejtésére. Ilyen fórum volt az MTA Történettudományi Bizottsága, amelynek 1973 óta én is többször újraválasztott tagja voltam. Később a Magyar Történelmi Társulat, amelynek Kosáry Domokos az elnöke, én alelnöke voltam, majd követtem őt az elnöki székben.

Kilencvenedik születésnapján barátai emlékkönyvvel tisztelegtek előtte. Nagy megtiszteltetés volt számomra, hogy én is köztük lehettem. Halála után szomorú kötelességem volt nekrológot írni róla a már említett Agrártörténeti Szemlébe.

Milyen volt? Milyennek láttam Kosáry Domokost, a történészt? Európai látókörű és felkészültségű, a világnyelveket magas szinten beszélő tudósnak. Szípkázóan éles eszű és a vitában szinte legyőzhetetlen, ugyanakkor a mások tehetségét mindig elismerő kutatónak. Éles szemmel vette észre az igazi tehetséget, és nem félt ostromozni a tehetségtelenséget még akkor sem, ha a legmagasabb állami poszton ülő személyekről volt szó. Emléke a legnagyobb magyar historikusok között marad meg mindörökre. A tiszteletére alapított díjat a legbecsesebb kitüntetéseim között tartom majd számon, ami mindig emlékeztetni fog rá, hogy az emberi tisztességet a legkegyetlenebb körülmények között is meg lehet és meg kell őrizni.

Dr. Orosz István bemutatása életrajza és a díjra történő ajánlás¹ alapján

Orosz István 1935. július 16-án született Mádon. Magyar-történelem szakos egyetemi diplomáját 1957-ben a Kossuth Lajos Tudományegyetemen (ma Debreceni Egyetem) szerezte. Rövid ideig tartó karcagi gimnáziumi tanári munka után még 1957-ben visszahívták tanársegédnek a debreceni történelem tanszékre. 1958-ban lett az egyetem doktora, majd 1976-ban a történettudomány

kandidátusa. Az MTA doktora címet 1998-ban szerezte meg. 1962-ben lett egyetemi adjunktus, 1975-ben docens, 1985-ben pedig egyetemi tanár. 2004 májusában az országos és nemzetközi ismertségű tudóst a Magyar Tudományos Akadémia közgyűlése az akadémia levelező, majd 2013-ban rendes tagjává választotta. 2004-től a Debreceni Egyetem BTK Történelmi Intézetének professor emeritusa.

Orosz István egyetemi hallgatóként és fiatal tanárként az iskolateremtő társadalomtörténész, Szabó István (1898–1969) tanítványa volt, irányítása mellett kezdte tudományos pályáját. A hegyaljai mezővárosok társadalmáról írott egyetemi doktori értekezése helyet kapott a Szabó István által 1960-ban szerkesztett *Agrártörténeti Tanulmányokban*. Kandidátusi értekezését (*A mezőgazdasági termelés Magyarországon 1790–1848*) az *Agrártörténeti Szemle Supplementumaként* – rövidített formában – német nyelven jelentette meg *Die landwirtschaftliche Produktion in Ungarn 1790–1848* címmel, amely *Magyarország mezőgazdasága a feudalizmus alkonyán* címen egyik meghatározó része lett a *Magyarország agrártörténete* kötetnek. Akadémiai doktori értekezését *Földbirtoklás, mezőgazdasági termelés és agrártársadalom* címmel készítette, amely a *Debrecen története* 3. kötetében látott napvilágot. Több mint 300 tudományos munkájára (18 könyv, 118 könyvrészlet, 142 tanulmány, ebből 20 idegen nyelvű, ezen kívül felsőoktatási művek és ismeretterjesztő munkák, több tucat nemzetközi konferencia-előadás) kortársai több mint 800 esetben hivatkoztak, amely igazolja tudományos kutatásainak rangját és elismertségét.

Oktatói és egyre bővülő tematikájú szakmai munkáját a BTK Egyetemes Történeti Tanszékén (később Közép- és Korajkori Egyetemes Történeti Tanszék) végezte. A 90-es években (1990–1994 és 1998-tól néhány évig) az ELTE Új- és Legújabbkori Magyar Történeti Tanszékének is tudományos tanácsadója, oktatója. Mindkét felsőoktatási intézményben megbecsülést vívott ki magas színvonalú oktatói és tudományos tevékenységével. A debreceni Történelmi Intézetben feudális-kori egyetemes történelemből és művelődéstörténetből adott elő, tartott szemináriumokat, speciálkollégiumokat, míg az ELTE tanszékén kutatási területének, a 19. századi magyar társadalom- és gazdaságtörténetnek meghatározó kérdéseiről tartotta kurzusait. Éveken keresztül oktattott magyar gazdaságtörténetet a Debreceni Egyetem közgazdász hallgatói számára is. Több tudományos és ismeretterjesztő folyóiratnak – *Agrártörténeti Szemle*, *Történelmi Szemle*, *Rubicon*, *Debreceni Szemle*, *Debreceni Disputa* – szerkesztőbizottsági tagja, az *Egyetemes Történeti Tanulmányoknak* szerkesztője, körülbelül 8-10 OTKA pályázat sikeres témavezetője volt. Mindkét egyetemen több PhD értekezést vezetett, illetve opponált, több tucat doktori védés bizottsági tagjaként, elnökeként működött közre. Jó néhány monográfia főszerkesztője volt (például *Tokaj : várostörténeti tanulmányok*, *Debrecen története*, *Magyarország agrártörténete*, *Európa a korai középkorban*). Társadalomtörténeti vizsgálataival aktívan vesz részt a Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszékén működő MTA kutatócsoport munkájában is. 2010. november 27-én Orosz István akadémikus és az általa vezetett kutatócsoport a *Szőlőtermelés és borkereskedelem* című kötetért megkapta a tudományegyetemi karok által alapított „Év Tudományos Publikációja Aranyérem” díjat. 2012-ben ugyancsak tagja volt annak a szerzői kollektívának, amely a *Debrecen város 650 éves : Várostörténeti tanulmányok* című kötetre ismét átvehette a TEK publikációs díját.

Az egyetem alapításának századik évfordulóján főszerkesztésében jelent meg *A Debreceni Egyetem története 1912–2012* című összefoglaló egyetemtörténeti kötet (Debreceni Egyetemi Kiadó, 2012.).

Több ciklusban tanszékvezetőként, majd 1980 és 1986 között a Bölcsészettudományi Kar dékáni pozíciójában is méltán vívott ki elismerést. Az egyetemi szakszervezet titkáráként, a szakszervezet országos elnökségi tagjaként, majd 1980-tól 1990-ig a Felsőoktatási Tanács tagjaként éppúgy megbecsült vezetőnek számított, mint 1986–1993 között a Kossuth Lajos Tudományegyetem

tanárképzési, majd oktatási rektorhelyetteseként. Irinyi Károly (1931–1988) hirtelen bekövetkezett halálát követően 1988–94 között a Történelmi Intézet igazgatói tisztét is ellátta. 1990–1994 között a debreceni önkormányzati képviselőtestület tagja, majd 1994–1998 között a debreceni III. választókerület országgyűlési képviselője lett. 1994–95-ben a Parlament Oktatási Bizottságának elnöke, majd – betegsége után – annak alelnöke volt, amely munka során meghatározó szerepet játszott a felsőoktatási törvénnyel kapcsolatos vitákban, illetve végső szövegének kialakításában.

Az 1960-as évektől aktívan vette ki részét a tudományos közélet szervezéséből. A DAB Társadalomtudományi Szakbizottságának elnöke, tudományos tanácskozások és konferenciák szervezője. Meghatározó szerepet játszott a határon túli tudományos kapcsolatok kiépítésében. Az Erdélyi Múzeum Egyesület akkori vezetőivel több mint egy évtizede kötötte az első együttműködési megállapodást, s másfél évtizeden át volt elnöke a határon túli magyar tanárok, orvosok, közgazdászok, könyvtárosok továbbképzését elősegítő Ady Endre Akadémiának. Munkásságának elismeréseként választották három évre az MTA elnökségi tagjainak sorába, az MTA AKT-tagjává és az MTA Doktori Tanácsának, az MTA II. osztályának tagjává. 1973 óta folyamatosan megválasztott tagja az MTA Történettudományi Bizottságának, amelynek egy cikluson át elnöki pozícióját is betöltötte. A Magyar Történelmi Társulatnak 2007 és 2015 között volt elnöke². Több kuratóriumnak (például Bolyai kuratórium, OTKA Társadalomtudományi kuratóriuma) volt szakértője, tagja.

Dr. Orosz István munkásságát Debrecen város önkormányzata Csokonai-díjjal (1995), a Hajdú-Bihar Megyei Önkormányzat Bocskai István-díjjal (1997) ismerte el. A szakszervezet és szakmai egyesületek javaslatára kapta meg a Felsőoktatás Kiváló Dolgozója (1970), a Munka Érdemrend ezüst fokozata (1985) kitüntetésekét és a Pázmány Péter-díjat (1994). 2005-ben Magyar Köztársaság Érdemrend tisztikeresztje, 2015-ben a Magyar Érdemrend középkeresztje kitüntetésben részesült. 2008-ban lett Debrecen Megyei Jogú Város díszpolgára. A felsőoktatási együttműködésért az Eperjesi Egyetem kétszer tüntette ki, 2010-ben az intézmény bronz, 2020-ban ezüst érmével.

1. Orosz István ajánlói a Kosáry Domokos-díjra: Dr. Papp Klára egyetemi tanár, a történelem doktori program vezetője; Dr. Barta Róbert intézetigazgató (Debreceni Egyetem Történelmi Intézet).
2. Az 1867-ben alapított Magyar Történelmi Társulat elnöki székében közvetlenül Kosáry Domokost követte.

Kosáry Domokos (1913–2007) az MTA rendes tagja, nagy tekintélyű elnöke, Széchenyi-nagydíjas történész, a hazai és a nemzetközi tudományos élet és közélet kiemelkedő személyisége mellőzöttségének időszakában meghatározó egyénisége volt az Agrártudományi Egyetem Központi Könyvtárának, ahol 1952 októberétől 1957. őszi letartóztatásáig dolgozott. Kosáry széles látókörének, könyvtárügyi tájékozottságának köszönhetően előbb könyvtárosként, majd igazgatóként elévülhetetlen érdemeket szerzett a Központi Könyvtár szakmai és tudományos munkájának megalapozásában, a szakszerű állománygyarapítás, a bibliográfiai és tudományos tevékenység, a széles körű kiadványcsere megszervezése, a külső kapcsolatok kiépítése révén. Kosáry az intézmény tudományos jellegének megerősítésére törekedett, nagy elhatározása volt, hogy a Központi Könyvtárat az agrártörténeti kutatások bázisává fejleszti. Az Agrártörténeti Munkabizottság, az *Agrártörténeti Szemle Historia Rerum Rusticarum* folyóirat és számos könyvtári kiadványsorozat elindítása, országos szakmai rendezvények kezdeményezése és megszervezése is nevéhez kötődik. A könyvtár szakmai munkájának magas színvonalát a szélesebb szakmai közvélemény is elismerte. Számos szakember kereste fel Gödöllőt tapasztalatgyűjtés céljából, és 1957. július 12–13-án az Országos Könyvtárügyi Tanács ülésének is a gödöllői Központi Könyvtár adott otthont. Kosáry azt tűzte ki célul, hogy a közgyűjtemény „határozott

arculatú, gödöllői székhelyű, valóban központi jellegű, tudományos színvonalú, olyan könyvtárrá fejlődjék, mely az egyetemen belül és a többi tudományos könyvtár sorában hiánytalanul be tudja tölteni az őt megillető helyet [...]” – kiemelés 1955. szeptember 10-én kelt tájékoztatójából.

Forrás: MATE KDKL Fotógyűjtemény

Az Országos Könyvtárügyi Tanács
1957. július 12–13-án Gödöllőn tartott ülésének
részvevői az egyetem főbejárata előtt.

Nem kisebb személyiségek, történészek,
könyvtárosok, bibliográfusok, levéltárosok voltak
jelen az ülésen, mint Berlász Jenő, Csapody Csaba,
Haraszthy Gyula, Kovács Máté, Kőhalmi Béla,
Sallai István, Sebestyén Géza.

(A kép jobb szélén, sötét zakóban Kosáry Domokos)

Dr. Walleshausen Gyula (1923–2010) az egykori munkatársa nevének felvétele alkalmából rendezett egyetemi ünnepségen és írásaiban is hangsúlyozta: „Kosáry kiemelkedő tagja volt annak az eredeti hivatásából kiszorított csapatnak [...] akik – a diktatúra afféle tudós rabszolgáiként – a tudomány iránt elkötelezetten mentették, majd gyűjteményekké rendezték a nemzet pusztuló-kallódó szellemi kincseit, s közben megszervezték, s – a történelem fintoraként – magas szintre emelték a hazai könyvtárügyet.”

Kosáry Domokost 1995-ben a Gödöllői Agrártudományi Egyetem (a MATE jogelőd intézménye) díszpolgárrá fogadta. A tizennegyedik éve nevét viselő Könyvtár főbejáratánál emléktábla idézi egyik jelentős, máig érvényes gondolatát: „Az alkalom fel nem ismerésén, a tévedésen, a bizonytalanságon a legjobb szándék sem segít [...] A reális szem, a döntés és határozott cselekvés képessége viszont, akár kockázatvállalás, akár kompromisszum van soron, meg tudja sokszorozni az erőt.” – Kosáry Domokos, 1983.

Kosáry Domokos-díj

A Kosáry Domokos-díj zöld színű háttérrel 235x235 mm nagyságú keretdobozban elhelyezett, egyoldalas, bronzból készült, 97 mm átmérőjű érem, mely Csikai Márta Munkácsy-díjas szobrász alkotása.

A díj Alapító Okirata rögzíti az elismerés létrehozását, az adományozás rendjét és feltételeit. A díjat 5 fős Kuratórium gondozza, s javasolja egybehangzó döntését követően évenkénti odaítélésre a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem Szenátusának.

2022-ig 10 fő (évente egy), mellette 3 fő posztumusz vehette át a Kosáry Domokos-díjat a szabályzatnak, illetve a Kuratórium és a Szenátus döntésének megfelelően.

Gödöllő, 2022. június 17.

Koósné Török Erzsébet
ny. főigazgató, a Kosáry Domokos-díj Kuratórium elnöke

Molnár Szilvia
könyvtárvezető, MATE Kosáry Domokos Könyvtár és Levéltár

Katona Adrienn
a Kosáry Domokos-díj Kuratórium titkára